

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
იურიდიული ფაკულტეტი

სამართლის ჟურნალი

№2, 2017

ედგენება ქართული სამართლის მეცნიერების თვალსაჩინო წარმომადგენლის,
ემერიტუს პროფესორ გურამ ნაჭყეტიას ნათელ ხსოვნას

უნივერსიტეტის
გამომცემლობა

UDC (უაკ) 34(051.2)
ს-216

მთავარი რედაქტორი

ირაკლი ბურდული (პროფ., თსუ)

სარედაქციო კოლეგია:

ლევან ალექსიძე (პროფ., თსუ)
გიორგი დავითაშვილი (პროფ., თსუ)
ავთანდილ დემეტრაშვილი (პროფ., თსუ)
ბესარიონ ზოიძე (პროფ., თსუ)
თევდორე ნინიძე (პროფ., თსუ)
ნუგზარ სურგულაძე (პროფ., თსუ)
პაატა ტურავა (პროფ., თსუ)
ლადო ჭანტურია (პროფ., თსუ)
ნათია ჩიტაშვილი (ასოც. პროფ., თსუ)
ლელა ჯანაშვილი (ასოც. პროფ., თსუ)
გიორგი ხუბუა (პროფ., თსუ)
ლაშა ბრეგვაძე (თ. ნერეთლის სახ. სახელმწიფოსა და
სამართლის ინსტიტუტის დირექტორი)
გუნთერ ტოიბნერი (პროფ.,
ფრანკფურტის უნივერსიტეტი)
ბერნდ შუნემანი (პროფ.,
მიუნხენის უნივერსიტეტი)
იან ლიდერი (პროფ.,
ფრაიბურგის უნივერსიტეტი)
ხესე ანტონიო სეოანე (პროფ.,
ლა კორუნიის უნივერსიტეტი)
კარმენ გარსიმარტინი (პროფ.,
ლა კორუნიის უნივერსიტეტი)
არტაკ მკრტიჩიანი (პროფ.,
ლა კორუნიის უნივერსიტეტი)

გამოცემულია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
საუნივერსიტეტო საგამომცემლო საბჭოს გადაწყვეტილებით

© ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
გამომცემლობა, 2016

ISSN 1987-7668

საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების ევროპული სისტემების შედარებითი მიმოხილვა**

1. შესავალი

1.1. საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების ისტორიული ფესვები ევროპაში

ამერიკის შეერთებული შტატების 1803 წლის საქმეში – *მერბერი მედისონის წინააღმდეგ*¹ – მისი პირველი გამოჩენიდან, გერმანიის 1848 წლის კანონმა სახელწოდებით – „*Paulskirchenverfassung*“ – უზრუნველყო უმაღლესი სასამართლოსთვის – *Reichsgericht*² – ინდივიდუალური საჩივრით მიმართვის შესაძლებლობა. უკვე 1812 წელს რუმინეთის,³ ნორვეგიისა⁴ და მოგვიანებით მონაკოს⁵ უმაღლესმა სასამართლოებმა საფუძველი ჩაუყარეს იდეას, რომ სასამართლო აღჭურვილი უნდა იყოს უფლებამოსილებით, არ გამოიყენოს არაკონსტიტუციური კანონი.

ავსტრიელმა მეცნიერმა კელზენმა წამოაყენა სპეციალური საკონსტიტუციო სასამართლოების დაფუძნების იდეა, რადგან, მისი შეხედულებით, საკონსტიტუციო კონტროლი არსებითად პოლიტიკური ფუნქციაა.⁶ მისი აზრით, სასამართლო, რომელიც აღჭურვილია უფლებამოსილებით – გააუქმოს პარლამენტის მიერ მიღებული კანონი, უნდა შედგებოდეს წევრებისგან, რომელთაც საერთო სასამართლოების მოსამართლეებისგან განსხვავებული კარიერა აქვთ. კელზენის ეჭვები უკავშირდებოდა საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების დემოკრატიულ ლეგიტიმაციასთან დაკავშირებით მიმდინარე დისკუსიას. რატომ უნდა ჰქონოდა არაარჩევითი წევრებისგან ჩამოყალიბებულ სასამართლოს იმ პარლამენტის მიერ მიღებული კანონის გაუქმების უფლება, რომელიც, თავის მხრივ, არჩეულია სუვერენული ხალხის მიერ და მასვე წარმოადგენს? კელზენის მიერ შემოთავაზებული გამოსავალი ამ „მწვავე პრობლემის“ მიმართ, რომელიც ამერიკის შეერთებული შტატების დოქტრინაშია მოხსენიებული⁷, იყო

* სამართლის დოქტორი (ვენის უნივერსიტეტი), ვენეციის კომისიის საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების განყოფილების ხელმძღვანელი.

** წინამდებარე ნაშრომი გამოხატავს მხოლოდ ავტორის აზრს და არაა დაკავშირებული ვენეციის კომისიის ან ევროპის საბჭოს შეხედულებებთან.

¹ US Supreme Court, *Marbury v. Madison* (5 U.S. 137) of 24 February 1803, summary in the Venice Commission's case-law database CODICES <USA-1803-S-001 at <www.CODICES.coe.int>.

² თუმცა ეს ტექსტი არ ამოქმედებულა. იხ. Hartmann B, *How American Ideas Travelled: Comparative Constitutional Law at Germany's National Assembly in 1848-1849*, 2002, 17 *The Tulane European and Civil Law Forum* 23.

³ G. Conac, *Une antériorité roumaine: le contrôle juridictionnel de la constitutionnalité des lois*, in *Mélanges Slobodan Milacic, Démocratie et liberté : tension, dialogue, confrontation* (Bruylant, Bruxelles 2007).

⁴ იხ. უმაღლესი სასამართლოს 1866 წლის 1-ლი ნოემბრის გადაწყვეტილება NOR-1866-S-001, <www.CODICES.coe.int>.

⁵ იხ. მონაკოს უმაღლესი სასამართლოს აღწერილობა CODICES მონაცემთა ბაზაში <www.CODICES.coe.int>.

⁶ *Hans Kelsen*, *La garantie juridictionnelle de la Constitution*, 44 *R.D.P.* 197 (1928).

⁷ *Sheive S. W.*, *Central and Eastern Europe constitutional courts and the antimajoritarian objection to judicial review*, *Law and Policy in International Business*, 1995, ხელმისაწვდომია <www.clas.ufl.edu/users/kreppel/pos6933/sheive.pdf> ნანახია [10/2010].

ის, რომ კანონმდებლობის თაობაზე დავის განხილვის უფლება უნდა ჰქონოდა საერთო სასამართლოების არა ყველა მოსამართლეს, არამედ ამ მიზნის განსახორციელებლად მხოლოდ ერთი სასამართლო უნდა შექმნილიყო. ამ ამოცანის დელიკატურობის გათვალისწინებით, ასეთი სასამართლოს მოსამართლეთა შერჩევა სპეციალური წესით უნდა მომხდარიყო, მათი ფუნქციის შესასრულებლად საჭირო ლეგიტიმაციის გადაცემის გზით, რომელიც პარლამენტის მიერ მიღებული აქტების კონტროლსა და გაუქმებასაც კი გულისხმობდა.

პირველი სასამართლოები, რომლებიც კელზენის იდეაზე დაყრდნობით 1920 წელს დაფუძნდნენ, ჩეხოსლოვაკიისა და ავსტრიის საკონსტიტუციო სასამართლოები, შემდეგ კი ლიხტენშტაინის სახელმწიფო სასამართლო იყო. ეს უკანასკნელი არის ყველაზე ძველი სპეციალიზებული საკონსტიტუციო სასამართლო, რომელიც დაფუძნების დღიდან უწყვეტად ფუნქციონირებს.

ჩვენ შეგვიძლია, შევამჩნიოთ, რომ ამ პირველი საკონსტიტუციო სასამართლოების კვალდაკვალ, ომებს შორის პერიოდში, ისინი, უპირატესად, იმ ქვეყნებში ჩამოყალიბდნენ, სადაც დასრულდა დიქტატურის პერიოდი და დაიწყო დემოკრატიისკენ სწრაფვა. ამის ნათელი მაგალითებია: გერმანია და იტალია, მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ, ესპანეთი და პორტუგალია, მათი დემოკრატიზაციის შემდგომ პერიოდში, ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნები, ბერლინის კედლის დაცემის შემდგომ, რომელთაგან ყველამ, გარდა ერთი გამონაკლისისა⁸, შექმნა სპეციალიზებული საკონსტიტუციო სასამართლო. წინა რეჟიმების დროს ადამიანის ძირითადი უფლებების დარღვევა მძლავრი არგუმენტია საკონსტიტუციო სასამართლოს შექმნისთვის, რომელიც არა მხოლოდ კონსტიტუციის ინსტიტუციურ ნაწილს იცავს, არამედ იგი ხელმისაწვდომია ნებისმიერი ინდივიდისთვის პირდაპირ (მაგალითად: გერმანია, ესპანეთი) ან არაპირდაპირ, საერთო სასამართლოების მეშვეობით (მაგალითად: იტალია, რუმინეთი, ლიტვა). ადამიანის ძირითადი უფლებების დაცვა ევროპის მასშტაბით საკონსტიტუციო სასამართლოების ერთ-ერთი მთავარი, თუ კვანტიტატიურად უმთავრესი არა, ფუნქცია გახდა.

1.2. რატომ საკონსტიტუციო მართლმსაჯულება?

ვიდრე საკონსტიტუციო სასამართლოების სპეციალურ მახასიათებლებზე გადავიდოდე, ნება მომეცით, მცირე ხნით საკონსტიტუციო კონტროლის მიზანზე შევეყოვნდე. დავინყებ კონსტიტუციათა ორი – დეკლარაციული და ნორმატიული – სახის გამოყოფით. მხოლოდ დეკლარაციული კონსტიტუციები შეიძლება აცხადებდნენ სხვადასხვა წესისა და უფლების შესახებ, მაგრამ ისინი არ გამოიყენებიან პრაქტიკაში. დეკლარაციული კონსტიტუციის მკაფიო მაგალითი გვექონდა საბჭოთა კავშირში. იგი მოიცავდა ადამიანის ძირითადი უფლებების ვრცელ ჩამონათვალს, მაგრამ მათი დიდი ნაწილი პრაქტიკაში არ ხორციელდებოდა.⁹

ნორმატიული კონსტიტუციების მიზანი სახელმწიფოს კანონისმიერად წარმართვა და საზოგადოების ჩამოყალიბებაა. თუ დავუშვებთ, რომ საზოგადოება ასრულებს ნორმატიულ კონსტიტუციას, რომელიც აწესრიგებს სახელმწიფო ორგანოებს შორის ურთიერთობას და უზრუნველყოფს ადამიანის ძირითადი უფლებების დაცვას, დგას კი საკონსტიტუციო კონტროლის ნამდვილი საჭიროება? განა საკმარისი არ იქნება, სახელმწიფოს მიერ კონსტიტუციის, როგორც ქვეყნის უზენაესი კანონის, მიღება, მოქალაქეები და ხელისუფლების ორგანოები კი მაინც სცემდნენ პატივს მას იერარქიული ძალის გამო?

⁸ ესტონეთმა საკონსტიტუციო კონტროლის პალატა შექმნა უმაღლეს სასამართლოში. ამ საკითხზე ასევე იხილეთ ვენეციის კომისიის მოსაზრება CDL(1998)059. შენიშვნა: ვენეციის კომისიის ყველა დოკუმენტი, რომელიც ციტირებულია წინამდებარე სტატიაში სერიით - CDL, ხელმისაწვდომია ბმულზე: <www.venice.coe.it>.

⁹ <<http://www.departments.bucknell.edu/russian/const/77cons02.html#chap07>> ნანახია: [10/2010].

ისტორია მოწმობს, რომ არაკონსტიტუციური კანონები ყველა ქვეყანაში მიღებულა. პარლამენტს შესაძლებელია, ამოძრავებდეს საუკეთესო განზრახვა, მოანერგოს კონკრეტული საკითხი, მაგრამ, სამწუხაროდ, შესაძლებელია, თავად დაარღვიოს კონსტიტუციით დადგენილი ფარგლები (მაგალითად, ტერორიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ კანონმდებლობის მიღებით, რომელიც ლახავს ბრალდებულის სამართლიანი სასამართლოს უფლებას). საკონსტიტუციო კონტროლი აუცილებელია იმისათვის, რომ უზრუნველყოფილი იყოს კონსტიტუციის უზენაესობა იმ კანონების გაუქმებით, რომლებიც ეწინააღმდეგება მას.

მეორე მხრივ, შესაძლებელია, ეჭვქვეშ დავაყენოთ ასეთი ფუნქციის მქონე სასამართლოს არსებობა. განაპარლამენტს არ შეუძლია, თავადვე დაადგინოს კანონის არაკონსტიტუციურობა და შეცვალოს ის კონსტიტუციასთან შესაბამისი კანონით? ეს ნამდვილად არის ერთ-ერთი შესაძლო ვარიანტი და ბევრი პარლამენტი შეისწავლის კანონების კონსტიტუციურობას მათი მიღების შემდგომ. მაგალითად, ჰოლანდიაში პარლამენტის, როგორც სუვერენული ხალხის წარმომადგენლის, სტატუსი იმდენად დაფასებულია, რომ ჰოლანდიის კონსტიტუცია პირდაპირ კრძალავს პარლამენტის მიერ მიღებული კანონების გაუქმებას¹⁰ (ჰოლანდიაშიც კი მიმდინარეობს დისკუსია, არის თუ არა აუცილებელი, სასამართლოებმა განახორციელონ საკონსტიტუციო მართლმსაჯულება).

მიუხედავად ამისა, შიდა საპარლამენტო კონტროლი არ არის საკმარისი. შესაძლებელია, პარლამენტს გაუჭირდეს იმ „ხარვეზების“ გამოვლენა და გამოსწორება, რომლებიც მან დაუშვა კანონის მიღების დროს და ეწინააღმდეგებიან კონსტიტუციას. გარდა ამისა, საკანონმდებლო პროცედურა, რომელიც ეფუძნება პოლიტიკური კომპრომისის მაღალ ხარისხს, ძნელად თავსებადი იქნება კანონისა და მისი დებულებების თანმიმდევრულ დასკვნებთან. ასეთი გადაწყვეტილებების მიღება უფრო მეტად სასამართლოს ბუნებას შეესაბამება. სწორედ ამიტომ ევროპის ქვეყნების უმრავლესობაში სასამართლოების მიერ საკონსტიტუციო კონტროლის ან ერთმა, ან მეორე სისტემამ გაიდგა ფესვები. აღსანიშნავია გამონაკლისი შემთხვევები ჰოლანდიის, შვეიცარიის¹¹, გაერთიანებული სამეფოს¹² სახით, რომელთაგან ყველა, აღნიშნულის მიუხედავად, „კონვენციურობის“ კონტროლს მაინც ახორციელებს, ანუ მათი სასამართლოები არ გამოიყენებენ კანონს, რომელიც ეწინააღმდეგება ადამიანის უფლებათა ევროპულ კონვენციას.

1.3. მოდელები V. მრავალფეროვანი სისტემები

ლიტერატურაში საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების განსხვავებული მოდელებია აღწერილი: ამერიკული დიფუზიური მოდელი, ე.წ. „ავსტრიული“ მოდელი, „ფრანგული“ მოდელი. შევეცდები, წარმოვაჩინო, რომ ევროპის სასამართლოები ასე ადვილად არ ერგებიან ამ კლასიფიკაციას. სხვადასხვა საკონსტიტუციო სასამართლოსა და მათი ეკვივალენტი ორგანოების მახასიათებლები ევროპაში საკმაოდ კომპლექსურია და რთულია თუნდაც ორი ისეთი სასამართლოს პოვნა, რომელთაც ერთი და იგივე თვისებები ექნება.

მე დავიწყებ იმ სამი კრიტერიუმის დასახელებით, რომელთა მიხედვითაც განსხვავდებიან სასამართლოები:

1. შემადგენლობა,
2. იურისდიქციის სახეები,

¹⁰ 120-ე მუხლი: „პარლამენტის მიერ მიღებული აქტებისა და ხელშეკრულებების კონსტიტუციურობა არ შეიძლება განიხილოს სასამართლომ“.

¹¹ შვეიცარიის ფედერალური ტრიბუნალი კონსტიტუციურ კონტროლს ახორციელებს მხოლოდ კანტონების კონსტიტუციებსა და კანონებზე და არა ფედერალურ კანონებზე.

¹² 1998 წელს მიღებული ადამიანის უფლებების აქტის მიღებიდან მოყოლებული.

3. გადანყვეტილებათა ეფექტი¹³.

მე ვერ შევძლებ, სრულყოფილად მიმოვიხილო, თუ როგორ ერგება სხვადასხვა სასამართლო ამ ოთხ¹⁴ კრიტერიუმს, მაგრამ გამოვიყენებ ზოგიერთი იმ სასამართლოს მაგალითს, რომელიც, როგორც ჩანს, საინტერესოა ნარმოდგენილი კრიტერიუმების მიმართ.

2. შემადგენლობა

ჩვენი კონფერენციის თემასთან დაკავშირებით, მინდა აღვნიშნო ფაქტი, რომ სადაც სპეციალიზებული საკონსტიტუციო სასამართლოა, ძალზე რელევანტურია საკითხისთვის, სასამართლოსადმი მიმართვა ამოიწუროს მანამ, სანამ პირი შეძლებს ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში განაცხადის შეტანას. თუმცა ამ საკითხს მოგვიანებით შევეხები ინდივიდუალურ სარჩელზე მსჯელობისას.

2.1. სპეციალიზებული საკონსტიტუციო სასამართლოები V. საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების განხორციელება საერთო სასამართლოების მიერ

როდესაც ჩვენ ვუყურებთ საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების განმახორციელებელი სასამართლოების შემადგენლობას, შეგვიძლია თავიდანვე ერთმანეთისგან გავმიჯნოთ სპეციალიზებული საკონსტიტუციო სასამართლოები (მაგალითად: ავსტრია, გერმანია, იტალია, რუსეთი, ესპანეთი) და მსგავსი მართლმსაჯულების განმახორციელებელი უმაღლესი სასამართლოები (მაგალითად: დანია,¹⁵ ირლანდია,¹⁶ ნორვეგია¹⁷).

პორტუგალიაში გამოიყენება კონცენტრირებული (ანუ, მხოლოდ ერთ სასამართლოს აქვს კანონმდებლობის გადახედვის უფლებამოსილება) და დიფუზიური მართლმსაჯულების (ყველა სასამართლო აღჭურვილია ამ უფლებით) განსაკუთრებული კომბინაცია. პორტუგალიაში საერთო სასამართლოებს შეუძლიათ, უარყონ იმ კანონის გამოყენება, რომელსაც ისინი არაკონსტიტუციურად ჩათვლიან, მაგრამ ასეთი მიდგომა დასაშვებია მხოლოდ კონკრეტულ შემთხვევაში, კანონი კი ადგილს „წიგნებში“ ინარჩუნებს. თუმცა, თუ ასეთი კანონი, სპეციალური განხილვის პროცედურის საფუძველზე სამჯერ იქნება მიჩნეული კონსტიტუციასთან შეუსაბამოდ, სახალხო დამცველის დეპარტამენტს შეუძლია, მიმართოს საკონ-

¹³ როდესაც ვიყენებ ტერმინს – „გადანყვეტილება“, ვგულისხმობ პროცედურულ და არსებით, შუალედურ და საბოლოო გადანყვეტილებებს, რომლებიც შეიძლება იწოდებოდნენ განაჩენად, წარდგინებად, ორდონანსად და ა. შ.

¹⁴ სტატიაში ავტორი სამ კრიტერიუმს განიხილავს, თუმცა აქ მითითებულია ოთხი. უნდა ვივარაუდოთ, რომ ტექსტში დაშვებულია ტექნიკური შეცდომა (მთარგ.).

¹⁵ უმაღლესი სასამართლოს მოსამართლეები ფორმალურად დედოფლის მიერ ინიშნებიან, იუსტიციის მინისტრის რეკომენდაციის საფუძველზე, რომელსაც კანდიდატებს მოსამართლეთა დანიშვნის დამოუკიდებელი საბჭო წარუდგენს. ამ საბჭოს ხელმძღვანელობს უმაღლესი სასამართლოს მოსამართლე და შედგება ორი მოსამართლისგან: პრაქტიკოსი იურისტი და ფართო საზოგადოების ორი წარმომადგენლისგან. საბჭო მინისტრს წარუდგენს მხოლოდ ერთი კანდიდატის სახელს, რომელიც, როგორც წესი, ეთანხმება რეკომენდებულ კანდიდატურას. დანიშვნა ხდება განუსაზღვრელი ვადით.

¹⁶ მოსამართლეები ინიშნებიან მთავრობასთან შეთანხმებით ირლანდიის პრეზიდენტის მიერ და თანამდებობას იკავებენ 70 წლის ასაკის მიღწევამდე.

¹⁷ სასამართლოს თავმჯდომარე და სხვა მოსამართლეები აირჩევიან საბჭოში მეფის მიერ 70 წლის ასაკის მიღწევამდე. არჩევის დროს ისინი საშუალოდ 50 წლის არიან და კონსტიტუციის 91-ე მუხლის შესაბამისად, არ შეიძლება მათი თანამდებობაზე დანიშვნა 30 წლის ასაკამდე. მოსამართლეები არიან მაღალი თანამდებობის პირები და არ შეიძლება გათავისუფლდნენ თანამდებობიდან, გარდა სასამართლოს გადანყვეტილების შემთხვევისა.

სტიტუციო სასამართლოს კანონის ძალადაკარგულად გამოცხადების მოთხოვნით, რომლის გადაწყვეტილებასაც კანონის გაუქმების ზოგადი ეფექტი ექნება.

საკონსტიტუციო სასამართლოების დაკომპლექტების თაობაზე გამოცემულ ანგარიშში¹⁸ ვენეციის კომისია იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ საკონსტიტუციო სასამართლოებზე შეძლებისდაგვარად უნდა აისახოს საზოგადოების სხვადასხვა ტენდენცია, ეროვნული უმცირესობების ჩათვლით. შემადგენლობის ჩამოყალიბების ამგვარი წესი უზრუნველყოფს ადამიანის ძირითადი უფლებების დაცვასა და განსაკუთრებით დისკრიმინაციის წინააღმდეგ ბრძოლას შორის მყარი კავშირის ჩამოყალიბებას. რაც უფრო მეტად ასახავს სასამართლო ქვეყნის შემადგენლობას, მით მეტად იქნება დაცული მრავალფეროვანი საზოგადოების წევრთა ძირითადი უფლებები.

ასეთი დაბალანსებული შემადგენლობის მაგალითია საკონსტიტუციო სასამართლო ბელგიაში – ლინგვისტური ნიშნის გამო ხანგრძლივი და, სამწუხაროდ, მიმდინარე დავების ისტორიის მქონე სახელმწიფოში, საკონსტიტუციო სასამართლო შედგება 6-6 ფრანგულენოვანი და ფლამანდიურად მოსაუბრე მოსამართლისგან. ეს ენობრივი ბალანსი ნაწილობრივ ემთხვევა ორ ლინგვისტურ ჯგუფში მემარცხენე-მემარჯვენე პოლიტიკურ ძალთა შორის ბალანსს. თავდაპირველად, სასამართლოს ენოდებოდა „საარბიტრაჟო სასამართლო“, რადგან მისი მთავარი ამოცანა ორ, ხშირად დაპირისპირებულ, ლინგვისტურ ჯგუფს შორის „არბიტრობა“ იყო, ვიდრე ის არ ჩამოყალიბდა, ძირითადად, თანასწორობის საკითხებში დამუშავებული პრაქტიკით, სრულყოფილ საკონსტიტუციო სასამართლოდ. ის ასევე არის ერთადერთი საკონსტიტუციო სასამართლო, რომელსაც ჰყავს არა ერთი, არამედ ორი თავმჯდომარე, რომლებიც ორივე ენობრივ ჯგუფს წარმოადგენენ.

2.2. ხელისუფლების შტოებს შორის შეთანხმება v. მხოლოდ პარლამენტის მიერ არჩევა

სპეციალიზებულ საკონსტიტუციო სასამართლოებს შორის შესაძლებელია გამოვყოთ ორი მთავარი სისტემა, სადაც ან ყველა მოსამართლე აირჩევა პარლამენტის მიერ, კონსენსუსის უზრუნველყოფის მიზნით კვალიფიციური უმრავლესობის მიერ (მაგალითად: ბელგია, გერმანია,¹⁹ უნგრეთი, პოლონეთი), ან გამოიყენება შერეული ფორმირების წესი, რომელშიც ხელისუფლების ორი ან სამი შტოც კი არის ჩართული. პორტუგალიაში მოქმედებს საინტერესო სისტემა, რომლის მიხედვითაც 10 მოსამართლე აირჩევა პარლამენტის მიერ, ხოლო 3 თავად სასამართლოს მოსამართლეების მიერ;

საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლეთა დანიშვნაზე წინადადებების წარმოდგენისას, ერთი მხრივ, მთავრობისა და, მეორე მხრივ, პარლამენტის პალატების მონაწილეობით,²⁰ ავსტრიის კონსტიტუცია ხელისუფლების ორი შტოს ჩართულობას ითვალისწინებს;²¹ ანალოგიურად, საფრანგეთშიც სახელმწიფო ხელისუფლების ორი შტოა მონაწილე:

¹⁸ Venice Commission, Report on the Composition of Constitutional Courts, Science and Technique of Democracy, no. 20, (Council of Europe Publications, Strasbourg 1997), <<http://www.venice.coe.int/docs/1997/CDL-STD%281997%29020-e.asp>>.

¹⁹ პარლამენტის ორი პალატიდან თითოეული ირჩევს 8 მოსამართლეს.

²⁰ ავსტრიის საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლეები ინიშნებიან სახელმწიფოს მეთაურის მიერ ფედერალური მთავრობის წინადადების საფუძველზე, თავმჯდომარის მოადგილის, ექვსი რიგითი და სამი სარეზერვო მოსამართლის, ეროვნული კრების (პარლამენტის ქვედა პალატა) წარდგინებით – სამი რიგითი და ორი სარეზერვო მოსამართლის, და ფედერალური კრების (პარლამენტის ზედა პალატა) წინადადების საფუძველზე, სამი რიგითი და ერთი სარეზერვო მოსამართლის თანამდებობაზე. სამი რიგითი და ორი სარეზერვო მოსამართლე უნდა იყოს ვენის არარეზიდენტი პირი.

²¹ სომხეთში საკონსტიტუციო სასამართლოს ხუთი მოსამართლე აირჩევა ეროვნული ასამბლეის მიერ მისი თავმჯდომარის წარდგინებით. დანარჩენი ოთხი წევრი აირჩევა რესპუბლიკის პრეზიდენტის მიერ მისი დისკრეციული გადაწყვეტილების შესაბამისად.

რესპუბლიკის პრეზიდენტი და პარლამენტის პალატების თავმჯდომარეები (სენატი და ეროვნული ასამბლეა). თითოეული მათგანი საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრთა ერთ მესამედს ნიშნავს. რესპუბლიკის ყოფილი პრეზიდენტები საკონსტიტუციო საბჭოს *de jure* წევრებად მიიჩნევიან სიცოცხლის ბოლომდე,²² თუ ისინი არ დაიკავებენ საბჭოს წევრისთვის შეუთავსებელ თანამდებობას, რა დროსაც მათ შეეზღუდებათ სხდომაში მონაწილეობის უფლება;²³

იტალიაში საკონსტიტუციო სასამართლოს ხუთი მოსამართლე აირჩევა პარლამენტის კვალიფიციური უმრავლესობით, ხუთი მოსამართლე აირჩევა რესპუბლიკის პრეზიდენტის მიერ და ხუთი – უმაღლესი სასამართლოების მიერ;²⁴ ესპანეთში ოთხი მოსამართლიდან თითოეული აირჩევა პარლამენტის ორივე პალატის მიერ, ორ მოსამართლეს მთავრობა და ორსაც იუსტიციის საბჭო ნიშნავს. ეს მოდელი, რომელიც გულისხმობს ხელისუფლების სამივე შტოს ჩართულობას, გამოიყენება ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ზოგიერთ ქვეყანაში (მაგალითად: საქართველო²⁵, რუმინეთი²⁶, უკრაინა²⁷).

2.3. საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლეთა „პოლიტიზაციის“ საფრთხეები

ამ წლის სექტემბერში თურქეთში მიღებული საკონსტიტუციო ცვლილებები უზრუნველყოფს, რომ საკონსტიტუციო სასამართლოს ამჟამინდელი 17 მოსამართლე, სამის გარდა, პარლამენტის მიერ აირჩევა.²⁸ სავარაუდოა, რომ ეს გამოიწვევს პარლამენტის მიერ სასამართლოს პოლიტიკურ კონტროლს. პირადად მე ვეჭვობ, რომ ასეთი შიში მაშინ ყალიბდება, როცა მოსამართლეებს კვალიფიციური უმრავლესობით ირჩევენ. შევხედოთ გერმანიის მაგალითს, სადაც ყველა მოსამართლე არჩეულია პარლამენტის მიერ. იქ აღმოვაჩინეთ, რომ მოსამართლეთა დანიშვნა ნამდვილად არის მოლაპარაკების საგანი პოლიტიკურ პარტიებს შორის, რომლებიც მოსამართლეებს საკუთარი „კვოტის“ ფარგლებში წარადგენენ. მიუხედავად ამისა, ეს სულაც არ ნიშნავს, რომ მოსამართლეები იმ პარტიას წარმოადგენენ, რომელთაც წარადგინეს ისინი. მოსამართლეები იზღუდებიან კონსტიტუციით, იმოქმედონ ერთობლივად, როგორც კოლეგიამ, და სერიოზულად მიიღონ მათი წარმდგენი პარტიის მიმართ „უმაღურობის ვალდებულება“. ხანდახან პოლიტიკური პარტიები გაოცებულნი რჩებიან „მათი მოსამართლეების“ დამოკიდებულებით, რომელიც მოსამართლეთა განსხვავებულ აზრში მულავნდება.²⁹

---

²² პრაქტიკაში რესპუბლიკის ყოფილი პრეზიდენტები არ მონაწილეობენ „კონსტიტუციურობის თაობაზე განჩინების პრიორიტეტულობის“ ახალ პროცედურაში, რომელიც ინდივიდებს საკონსტიტუციო სასამართლოსადმი არაპირდაპირი მიმართვის საშუალებას აძლევს, რითაც იგი სრულფასოვანი *ex posteriori* საკონსტიტუციო სასამართლო გახდა.

²³ სხვადასხვა სასამართლოს წევრთა არჩევის სისტემის თაობაზე მეტი ინფორმაციისთვის იხ. CODICES-ის მონაცემთა ბაზა, ბმულის – „აღწერილობისა“ და „შემადგენლობა და ორგანიზაცია“ – ქვეშ.

²⁴ სამი მოსამართლე აირჩევა საკასაციო სასამართლოს მიერ, ერთი – სახელმწიფო საბჭოს (უმაღლესი ადმინისტრაციული სასამართლო) მიერ, ერთი – საანგარიშო სასამართლოს მიერ.

²⁵ საკონსტიტუციო სასამართლოს სამი წევრი აირჩევა საქართველოს პრეზიდენტის მიერ, სამი – პარლამენტის მიერ არანაკლებ პარლამენტის წევრთა 3/5-ის შემადგენლობით და სამი – უზენაესი სასამართლოს მიერ.

²⁶ სამი მოსამართლე აირჩევა მთავრობის მიერ, სამი – პარლამენტის მიერ, და სამიც – რესპუბლიკის სახელმწიფოს მეთაურის მიერ.

²⁷ უკრაინის პრეზიდენტი, პარლამენტისა და მოსამართლეთა კონგრესი საკონსტიტუციო სასამართლოში 6-6 წევრს ირჩევენ.

²⁸ მანამდე 11 წევრი.

²⁹ Lamprecht R, Richter contra Richter Abweichende Meinungen und ihre Bedeutung für die Rechtskultur; (Nomos, Baden-Baden 1992).

2.4. საკონსტიტუციო კონტროლის განხორციელებისას მოსამართლეთა სპეციალიზაცია

განსხვავება სპეციალიზებულ საკონსტიტუციო სასამართლოებსა და უმაღლეს სასამართლოებს შორის ბუნდოვანია იმ ფაქტის გამო, რომ ზოგიერთ ქვეყანაში უმაღლესი სასამართლოების მოსამართლეთა შერჩევა ძალზე პოლიტიკური საკითხია, რისთვისაც ამერიკის შეერთებული შტატების მაგალითიც კი საკმარისია. იმ სახელმწიფოებში, სადაც უმაღლესი სასამართლო ახორციელებს საკონსტიტუციო იურისდიქციას, მისი შემადგენლობის ჩამოყალიბება უფრო ხშირადაა მკაცრი დაკვირვებისა და „დაბალანსების“ ქვეშ, ვიდრე საკონსტიტუციო იურისდიქციის მქონე ქვეყნებში საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლეთა არჩევა. და, რაც მთავარია, ჩემი აზრით, ეს ხდება არა მაშინ, როცა სასამართლო „საკონსტიტუციო სასამართლოდ იწოდება“, არამედ – როცა მისი მოსამართლეები სრულად მხოლოდ საკონსტიტუციო მოსამართლეები არიან.

უმაღლესი სასამართლოს მოსამართლეები, რომლებიც საერთო სასამართლოების იერარქიის სათავეში იმყოფებიან და რომელთაც უნევთ დიდი რაოდენობით სამოქალაქო და სისხლის სამართლის საქმეების განხილვა, იყენებენ კანონს, მაგრამ ისინი ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში, სავალდებულო წესით არ ამონებენ ამ კანონების კონსტიტუციასთან შესაბამისობას, მაშინ, როდესაც სპეციალიზებული საკონსტიტუციო სასამართლოს მთავარი ამოცანა სწორედ ესაა. სპეციალიზებული საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლეს მთავარი აქცენტი გადააქვს არა კანონის გამოყენებაზე, არამედ მის განხილვაზე. მართალია, მხარეები უმაღლესი სასამართლოს მოსამართლეებსაც სთხოვენ, შეამოწმოს კანონის კონსტიტუციურობა და, რა თქმა უნდა, განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა ასეთ მოთხოვნას, მიუხედავად ამისა, ჩემს აზრზე დავრჩები, რომ კანონისადმი ზოგადი დამოკიდებულება განსხვავებული იქნება იმ მოსამართლის მიერ, რომელსაც სთხოვენ კანონის კონსტიტუციურობის კონტროლს, როგორც უმთავრეს საკითხს, იმ მოსამართლესთან შედარებით, რომელმაც უნდა და შეიძლება განახორციელოს იგი.

ამ მოსაზრების შეჯამების მიზნით მე მხოლოდ გავიმეორებ, რომ სასამართლოს სახელწოდებას მნიშვნელობა არ აქვს. საერთო სასამართლოების იერარქიის სათავეში მყოფი ამერიკის შეერთებული შტატების უმაღლესი სასამართლო *de facto* შეარჩევს მხოლოდ „საკონსტიტუციო შემთხვევებს“ მისი *certiorari* გაცხრილვის მეშვეობით.

3. იურისდიქციის³⁰ სახეები

საკონსტიტუციო სასამართლოში ინდივიდუალური სარჩელის განხილვამდე მოკლედ შევეხები კლასიკურ განსხვავებებს აბსტრაქტულ და კონკრეტულ კონტროლს,³¹ *a priori* და *a posteriori* კონტროლს შორის.

³⁰ ტერმინი „Jurisdiction“ სტატიაში გამოიყენება საკონსტიტუციო იურისდიქციის, საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების, საკონსტიტუციო კონტროლის მნიშვნელობით. (მთარგ.)

³¹ საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების ინდივიდუალური ხელმისაწვდომობის შესახებ საკუთარ დასკვნაში (CDL-AD(2010)039rev) ვენეციის კომისია თავს არიდებს ტერმინს – „კონკრეტული კონტროლი“, რადგან გერმანულ დოქტრინაში ეს ტერმინი მხოლოდ საერთო სასამართლოების წარდგინების განხილვის ალსანიშნავად და არა ყველა კონკრეტულ საქმესთან მიმართებით გამოიყენება, რაც გამორიცხავს ინდივიდუალურ მოსარჩელებს, რომლებიც „კონკრეტული შემთხვევებია“ მათ ქვეყნებში.

3.1. აბსტრაქტული კონტროლი V. კონკრეტულ შემთხვევასთან დაკავშირებული კონტროლი

ევროპაში სპეციალიზებული საკონსტიტუციო სასამართლოების მიერ აბსტრაქტული კონტროლის განხორციელება კელზენის კონცეფციის შედეგია, როდესაც სახელმწიფო ორგანოები (სახელმწიფოს მეთაური, მთავრობა, პარლამენტი – თავისთავად, და, ხშირად, საპარლამენტო უმცირესობები) აღჭურვილნი არიან უფლებამოსილებით, მოითხოვონ კანონის კონსტიტუციურობის კონტროლი ამ კანონის გამოყენების კონკრეტული შემთხვევის არარსებობისას.

აბსტრაქტული კონტროლი ხანდახან კრიტიკის საგანი ხდება მოსამართლეებისთვის საკანონმდებლო ხელისუფლების განხორციელების უფლების მიცემის გამო, რამდენადაც მათ შეუძლიათ, გამორიცხონ პარლამენტის პოლიტიკური ინიციატივები.³² მაგალითად, გერმანიაში, ნამდვილად შეიძლება ითქვას, რომ ოპოზიცია საკონსტიტუციო სასამართლოს ხანდახან მოუწოდებს, შეამონმოს კანონის კონსტიტუციურობა, თუნდაც ეს კანონი, სავარაუდოდ, კონსტიტუციის შესაბამისი იყოს. შეიძლება, ოპოზიციის პოლიტიკური დღის წესრიგის შემადგენელი ნაწილი იყოს – მოითხოვონ პოლიტიკური დავების ეფექტურად მოგვარება.³³ „პოლიტიკური საკითხის“ ამერიკული დოქტრინა არ იძლევა პრაქტიკულ გამოსავალს საკონსტიტუციო სასამართლოსთვის, რომელსაც აქვს ვალდებულება, პასუხი გასცეს კონსტიტუციურობის საკითხს. თუმცა მიმაჩნია, რომ საკონსტიტუციო მართლმსაჯულება სიცოცხლისუნარიანია ისეთი საქმეების არსებობისას, რომლებიც პრაქტიკაში არც ისე ხშირია, იმ შემთხვევაშიც კი, თუ ვინმე მათ უფლებით ბოროტად სარგებლობად მიიჩნევს. საკონსტიტუციო მართლმსაჯულება აუცილებლად ახლოსაა პოლიტიკასთან და საკონსტიტუციო სასამართლოსადმი მიმართვას პოლიტიკოსებისთვის ლეგიტიმური ინტერესი აქვს. პოლიტიკურად მოტივირებული სარჩელი პრობლემა არ უნდა იყოს, სანამ საკონსტიტუციო სასამართლო თავად არაა პოლიტიზებული.

Actio popularis, რომელიც ნებისმიერ პირს აძლევს უფლებას, მოითხოვოს კანონის აბსტრაქტული კონტროლი პირადი ინტერესის გარეშე, არის სხვა შემთხვევა, რადგან მას შეუძლია, გამოიწვიოს დიდი რაოდენობის საქმეები, რომლებმაც შესაძლოა, შეაჩეროს საკონსტიტუციო სასამართლოს საქმიანობა და გახადოს იგი უუნარო, გონივრულ დროში განიხილოს აქტუალური საკითხები, ადამიანის ძირითადი უფლებების საქმეების ჩათვლით. მონტენეგროს შესახებ ვენეციის კომისიის დასკვნაში ხორვატიის საკონსტიტუციო სასამართლოს თავმჯდომარე ომეჯეკმა გაგვაფრთხილა *actio popularis*-თან დაკავშირებული საფრთხეების თაობაზე, იმაზე მითითებით, რომ ერთმა ადამიანმა 800 განაცხადი წარადგინა მის სასამართლოში, რამაც სასამართლოს საქმიანობის მნიშვნელოვანი ხელშეშლა გამოიწვია.³⁴ ეს გაფრთხილება ექოსავით გაისმა ვენეციის კომისიის მიერ 2010 წლის დეკემბრის პლენარულ სესიაზე მიღებულ დასკვნაში, რომელიც საკონსტიტუციო მართლმსაჯულებისადმი ინდივიდუალურ მიმართვას შეეხებოდა.³⁵

³² Sweet A.S, The Politics of constitutional review in France and Europe, ICON, Vol. 5, No.1, 2007; Sheive W., Sheive S.W., Central and Eastern Europe constitutional courts and the anti-majoritarian objection to judicial review, Law and Policy in International Business, 1995, <www.clas.ufl.edu/users/kreppel/pos6933/sheive.pdf> ნანახია [10/2010].

³³ იხ. ფედერაციის ყოფილ პრეზიდენტ კიოლერის სიტყვით გამოსვლა საკონსტიტუციო სასამართლოს ახალი თავმჯდომარის დანიშვნის ღონისძიებაზე: <http://www.bundespraesident.de/Reden-und-Interviews/Reden-Horst-Koehler-,12213.663872/Das-Bundesverfassungsgericht-i.htm> ნანახია: [10.2010].

³⁴ Opinion on the Draft Law on the Constitutional Court of Montenegro, adopted by the Venice Commission at its 76th Plenary Session (Venice, 17-18 October 2008, CDL-AD(2008)030), para. 51.

³⁵ CDL-AD(2010)039rev.

3.2. *A priori v. a posteriori* იურისდიქცია

განსხვავება *a priori* და *a posteriori* კონტროლთა შორის მნიშვნელოვანია, რამდენადაც კონტროლის ბუნებას უკავშირდება. სასამართლოს მიერ *a priori* კონტროლის ყველაზე მნიშვნელოვანი მაგალითი საფრანგეთის საკონსტიტუციო საბჭოა, რომელიც, გარდა მისი ძირითადი ფუნქციისა, როგორც საარჩევნო სასამართლო, აკონტროლებს კანონებს საფრანგეთის რესპუბლიკის პრეზიდენტის მიერ მათი ხელმოწერის შემდგომ. მას შემდეგ, რაც ბოლო დროს დაინერგა „კონსტიტუციურობის თაობაზე განჩინების პრიორიტეტულობის“ პროცედურა³⁶ კონსტიტუციის 61.1 მუხლის საფუძველზე, საკონსტიტუციო საბჭო რადიკალურად შეიცვალა საკონსტიტუციო სასამართლოს მიმართულებით *a posteriori* კონტროლის კონკრეტულ შემთხვევებში გამოყენებით.

A priori კონტროლი არსებითად უფრო „პოლიტიკური“ ხასიათისაა, ვიდრე უკვე მოქმედი კანონის კონსტიტუციურობის კონტროლი, რადგან სასამართლო ჩარევა ხდება კანონის მიღებისთანავე, როცა პოლიტიკური დებატები ჯერ ისევ „ცხელია“ და როდესაც ოპოზიცია ხედავს კანონის გაუქმებისათვის მის ბოლო იმედს საკონსტიტუციო სასამართლოს (საფრანგეთში – საკონსტიტუციო საბჭო) მეშვეობით. *A priori* კონტროლის უპირატესობა ისაა, რომ არაკონსტიტუციური შინაარსის კანონი ვერასდროს შევა ძალაში, რითაც საზოგადოებაზე მოსალოდნელი უარყოფითი გავლენის თავიდან აცილება ხდება.

მეორე მხრივ, *A priori* კონტროლი, განმარტების შესაბამისად, უფრო აბსტრაქტულია და ვერ ითვალისწინებს კანონის აღსრულებას. თუმცა ხშირად კანონმდებლობის ნეგატიური შედეგები მხოლოდ პრაქტიკაში შეიძლება დადგეს საერთო სასამართლოების მიერ შესაძლო არაკონსტიტუციური კანონის გამოყენებით. მაშინაც კი, როცა *a priori* და *a posteriori* კონტროლის სახეები თანაარსებობენ, საკონსტიტუციო სასამართლოსათვის მაინც რთულია *a posteriori* კონტროლის მეშვეობით იმ კანონის არაკონსტიტუციურობის გამოვლენა, რომელიც *a priori* კონტროლის დროს კონსტიტუციურად მიიჩნია, რადგან ეს შეიძლება ჩაითვალოს სასამართლოს მიერ განხორციელებული კონტროლისას შეცდომის აღიარების ტოლფასად.

A priori კონტროლი ნამდვილად გამოსადეგია საერთაშორისო ხელშეკრულებების რატიფიკაციის დროს. რატიფიკაციის შემდგომ სახელმწიფო იბოჭება ხელშეკრულებით და თუ საკონსტიტუციო სასამართლო მხოლოდ მოგვიანებით აღმოაჩენს კონსტიტუციასთან მის შეუსაბამობას, სახელმწიფო რთულ მდგომარეობაში აღმოჩნდება. ის ვეღარ შეიძლება, ისარგებლოს ეროვნული კანონმდებლობით, რადგან ხელშეკრულება, რომლის შინაარსითაც ის იბოჭება, საერთაშორისო სამართალს მიეკუთვნება. აქედან გამომდინარე, რიგი სახელმწიფოებისა ითვალისწინებენ საერთაშორისო ხელშეკრულებების *a priori* კონტროლს (მაგალითად: სომხეთი, ავსტრია, ესპანეთი).

3.3. ადამიანის უფლებათა იურისდიქცია – ინდივიდუალური სარჩელები

ინდივიდების მიერ საკონსტიტუციო სასამართლოს მიმართვისთვის შემუშავებულია სხვადასხვა მეთოდი: ეს დიაპაზონი მოიცავს ომბუდსმენის მეშვეობით ირიბ გზას – საერთო სასამართლოებისათვის მიმართვას, მაგალითად, კონსტიტუციურ ნარდგინებებს; პირდაპირი

³⁶ ეს არის თარგმანი, რომელიც გამოიყენება საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ „question prioritaire de constitutionnalité“, იხ. <<http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/english/priority-preliminary-rulings-on-the-issue-of-constitutionality/priority-preliminary-rulings-on-the-issue-of-constitutionality.48002.html>> [10.2010]

მიმართვის სხვადასხვა ფორმას, როგორცაა „ინდივიდუალური წარდგინება“³⁷; ნორმატიულ კონსტიტუციურ სარჩელს; და სრულ ინდივიდუალურ კონსტიტუციურ სარჩელს. ზემოთ უკვე შევეხე *actio popularis*-ს.

აქ მხოლოდ ნორმატიულ და სრულ კონსტიტუციურ სარჩელებს მიმოვიხილავ. ეს უკანასკნელი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სამართლებრივი საშუალებების ამონურვის მოთხოვნის გათვალისწინებით, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოსათვის მიმართვის თვალსაზრისით.

ტერმინი ინდივიდუალური სარჩელი მოიცავს მიმართვის ორ ძირითად ფორმას, რომლებიც უნდა განვასხვაოთ განსახილველი აქტის მიხედვით. საკონსტიტუციო სასამართლოში წარდგენილი პირდაპირი კონსტიტუციური სარჩელები შეიძლება მიმართული იყოს, ზოგადად, მხოლოდ ნორმატიული აქტის (მაგალითად: კანონის, ზოგჯერ განკარგულების) ან ინდივიდუალური აქტის მიმართ.

ორივე ტიპის მიმართვის შემთხვევაში, საკონსტიტუციო სასამართლოს ჩარევა ხდება მას შემდეგ, რაც საერთო სასამართლოები მიიღებენ გადაწყვეტილებას. ამ ორი ტიპის სასამართლოებს შორის ურთიერთობა არის რელევანტური, ზოგჯერ კი მათ შორის დაპირისპირებაა. უნგრეთის საკონსტიტუციო სასამართლოს თავმჯდომარემ განასხვავა „საკანონმდებლო კონტროლი მართლმსაჯულების კონტროლისგან“³⁸, რადგან არა ყველა უმაღლესი სასამართლო მიიჩნევს სხვა სასამართლოებს მათზე მაღლა მდგომებად.

3.4. ნორმატიული კონსტიტუციური სარჩელი³⁹

აქ განვიხილავთ პირის მიერ მასთან დაკავშირებულ კონკრეტულ საქმეზე წარდგენილ ინდივიდუალურ სარჩელს ნორმატიული აქტის (კანონი ან სხვა ზოგადი რეგულაცია, მაგალითად განკარგულება)⁴⁰ თაობაზე, რომელიც ენინააღმდეგება კონსტიტუციას და ეს არაკონსტიტუციურობა ლახავს მის ძირითად უფლებებს. სარჩელის ეს სახე არსებობს, მაგალითად: სომხეთში, აზერბაიჯანში, ხორვატიაში, საქართველოში, ლატვიაში, რუსეთსა და უკრაინაში.⁴¹ სასამართლო განხილვის საგანია არა საერთო სასამართლოს ბოლო ინსტანციის

³⁷ „ინდივიდუალური წარდგინება“ საინტერესო საშუალებაა ინდივიდებისათვის, მიმართონ საკონსტიტუციო სასამართლოს კანონმდებლობის გადასინჯვის თხოვნით. ამ ტიპის მიმართვა მოქმედებს ალბანეთში, უნგრეთში, პოლონეთსა და რუმინეთში. საკონსტიტუციო სასამართლოს აქვს მიმართვის მიღების ან არმიღების დისკრეტია. მონტენეგროსა და სერბეთში სასამართლომ უნდა დაასაბუთოს საკითხის განხილვაზე უარი.

³⁸ *Paczolay P.*, Venice Commission, Opinion on the Draft Constitutional Amendments with regard to the Constitutional Court of Turkey adopted by the Venice Commission at its 59th Plenary Session (Venice, 18-19 June 2004, CDL-AD(2004)024).

³⁹ *Unechte Verfassungsbeschwerde* გერმანული ტერმინია, რომელიც უხეშად შეიძლება ითარგმნოს როგორც „არარეალური“ კონსტიტუციური სარჩელი.

⁴⁰ ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ზოგ ქვეყანაში სამართლებრივი აქტის „ნორმატიულ აქტად“ კვალიფიკაცია „ნორმატიული აქტების შესახებ“ სპეციალური კანონითაა განსაზღვრული. საკონსტიტუციო სასამართლოში აქტის გასაჩივრება ამ აქტის კვალიფიკაციაზეა დამოკიდებული. ნორმატიული აქტების შესახებ იხ.: The opinions on the Venice Commission on the Draft Law on normative Legal Acts of Azerbaijan adopted by the Venice Commission at its 83rd Plenary Session (Venice, 4 June 2010, CDLAD(2010)017) and the Avis sur le Projet de Loi sur les actes normatifs de Bulgarie adopté par la Commission de Venise lors de sa 81e session plénière (Venice, 11-12 décembre 2009, CDLAD(2009)053).

⁴¹ თუ ინდივიდები აცხადებენ, რომ მათი ძირითადი უფლებების დარღვევა გამოიწვია საერთო სასამართლოების მიერ კანონის ინტერპრეტაციის ფარგლების გადაცილებამ, მათ შეუძლიათ, კანონის სავალდებულო განმარტების თხოვნით მიმართონ საკონსტიტუციო სასამართლოს უკრაინის კონსტიტუციის 95.2 მუხლის შესაბამისად; მაშინაც კი, თუკი პროცედურები უშუალოდაა მიმართული კანონის მხოლოდ ინტერპრეტაციისკენ, სასამართლოს ასევე შეუძლია მივიდეს დასკვნამდე – გამოაცხადოს კანონი არაკონსტიტუციურად.

გადაწყვეტილება (როგორც სრული კონსტიტუციური სარჩელის შემთხვევაშია, რომელიც ქვემოთ განიხილება), არამედ ნორმატიული აქტი, რომელსაც ბოლო ინსტანციის სასამართლოს გადაწყვეტილება ეფუძნება. ეს ნიშნავს, რომ საერთო სასამართლოში უკვე მიმდინარეობდა სამართალწარმოება კონკრეტულ შემთხვევებში.⁴²

საკონსტიტუციო სასამართლო შეისწავლის კანონის კონსტიტუციურობას, მაგრამ უპირატესობა აქვს, ეს კანონი კონკრეტულ შემთხვევაში გამოყენებული ნახოს, რაც უკეთ გამოავლენს კანონის არაკონსტიტუციურობას, ვიდრე აბსტრაქტული კონტროლისას. თუ საკონსტიტუციო სასამართლო დაასკვნის, რომ კანონი არაკონსტიტუციურია, ის გააუქმებს კანონს და შესაბამის საქმეს უკან გადაუზღავნის საერთო სასამართლოს ბოლო ინსტანციას, რომელიც კვლავ განიხილავს საქმეს და გადაწყვეტს მას კანონის არარსებობის მიუხედავად.

საქმის ხელახლა განხილვა ასევე საჭიროა, თუ საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ კანონის კონსტიტუციის შესაბამისი ინტერპრეტაცია გამორიცხავს უმაღლესი სასამართლოს (ან ბოლო ინსტანციის სასამართლოს) მიერ მანამდე გაცემულ განმარტებას.

ნორმატიული კონსტიტუციური სარჩელის უპირატესობა, ჩვეულებრივ, ისაა, რომ იგი ნაკლებ დაპირისპირებას იწვევს საკონსტიტუციო და უმაღლეს სასამართლოებს შორის, რადგან ამ უკანასკნელის გადაწყვეტილება არ უქმდება და უმაღლეს სასამართლოს შეუძლია, თავად განიხილოს ხელახლა საქმე და „ღირსეულად“ მიიღოს ახალი გადაწყვეტილება.

მიუხედავად ამისა, პრობლემები ხანდახან მაინც ჩნდება. მაგალითად, აზერბაიჯანში უმაღლესმა სასამართლომ მსგავსი საქმეები ხელახლა არ განიხილა, ან განიხილა კანონის იმავე ინტერპრეტაციით, როგორც საკონსტიტუციო სასამართლომ არაკონსტიტუციურად ცნო ისინი. როგორც ჩანს, უმაღლეს სასამართლოს უჭირს აღიაროს, რომ ის არა მხოლოდ შეცდა კანონის ინტერპრეტაციისას, არამედ თავადვე ვალდებული, გამოასწოროს შეცდომა.⁴³ როგორც ჩანს, უმაღლესი სასამართლოს მიერ გადაწყვეტილების მარტივად გაუქმება (როგორც სრული კონსტიტუციური სარჩელის შემთხვევაში, რომელიც ქვემოთაა განხილული), ყველაზე ნაკლები ბოროტება იქნებოდა.

ამას ჩვენ მივყავართ სრულ კონსტიტუციურ სარჩელთან.

3.5. სრული კონსტიტუციური სარჩელი

სრული კონსტიტუციური სარჩელით⁴⁴ მოსარჩელე ასაჩივრებს ბოლო ინსტანციის (რითაც ამოწურავს სამართლებრივ საშუალებებს) სასამართლოს იმ გადაწყვეტილებას, რომელიც, სავარაუდოდ, არღვევს მის უფლებას. სარჩელის ასეთი ფორმა გავრცელებულია, მაგალითად: ალბანეთში, ავსტრიაში⁴⁵, ბელგიაში, ჩეხეთის რესპუბლიკაში, გერმანიაში, ლიხტენშტაინსა და ესპანეთშიც კი, მიუხედავად ამ ქვეყნებში ხელმისაწვდომობის პირობების განსხვავებულობისა.

⁴² საკონსტიტუციო და საერთო სასამართლოებს შორის ურთიერთობის შესახებ იხ. Alen A., Melchior M., Renauld B., Meersschant F., Courtoy C., The relations between the Constitutional Courts and the other national courts, including the interference in this area of the action of the European courts, General Report of the XIIth Congress of Conference of European Constitutional Courts, Brussels, 14-16 May 2002, ხელმისაწვდომია: <<http://www.confcoconsteu.org/reports/General%20report-EN.pdf>> ნანახია: [11.2010]

⁴³ Conference on the „Execution of decisions of Constitutional Courts“ (Baku, Azerbaijan, 14-15 July 2008) – Synopsis, CDL-JU(2008)051syn.

⁴⁴ Echte Verfassungsbeschwerde – გერმანულად, რაც ნიშნავს „რეალურ კონსტიტუციურ სარჩელს“. იხ. Brunner G., Der Zugang des Einzelnen zur erfassungserichtbarkeit im europäischen Raum, CDL-JU(2001)022.

⁴⁵ მხოლოდ ადმინისტრაციულ საქმეებზე და მანამდეც (უმაღლესი) ადმინისტრაციული სასამართლო აკონტროლებდა კანონიერებას.

სრული კონსტიტუციური სარჩელი მოსარჩელეს იცავს არა მხოლოდ არაკონსტიტუციური კანონებისგან, რომელიც ნორმატიული კონსტიტუციური სარჩელის მოქმედების არეალში ექცევა, არამედ ის ასევე მოიცავს კონსტიტუციური კანონების არაკონსტიტუციურ გამოყენებას. ორივე შემთხვევაში ბოლო ინსტანციის სასამართლოს გადაწყვეტილება უქმდება, პირველ შემთხვევაში კი არაკონსტიტუციურად ცხადდება კანონი.

სრული კონსტიტუციური სარჩელი ადამიანის ძირითადი უფლებების დაცვის ალბათ ყველაზე ეფექტური საშუალებაა, თუმცა არსებობს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადატვირთვასთან დაკავშირებული მუდმივი საფრთხეები. ის წარმოშობს უფრო დიდი რაოდენობის საქმეებს, ვიდრე ნორმატიული კონსტიტუციური სარჩელი, რადგან, გარდა არაკონსტიტუციურ კანონთან დაკავშირებული შემთხვევებისა, შეიძლება გასაჩივრდეს კონსტიტუციის შესაბამისი კანონების არაკონსტიტუციური მნიშვნელობით გამოყენება. მაგალითად: 2009 წელს გერმანიის საკონსტიტუციო სასამართლოს 6000-ზე მეტ საქმესთან მოუწია გამკლავება,⁴⁶ რომელთაგან სარჩელთა მხოლოდ 2%-ზე ნაკლები იყო წარმატებული⁴⁷; ესპანეთის საკონსტიტუციო სასამართლომ განიხილა 10700-ზე მეტი კონსტიტუციური სარჩელის ესპანური ვარიანტი – *amparos*.⁴⁸

იმისათვის, რომ საქმეთა ასე დიდ რაოდენობასთან მოხდეს გამკლავება, საჭიროა შესაბამისი „ფილტრები“ და ორგანიზაციული ღონისძიებები. ვენეციის კომისიის ანგარიშის პროექტი, რომელიც საკონსტიტუციო მართლმსაჯულებისადმი ინდივიდუალურ მიმართვას შეეხება, ითვალისწინებს მთელ რიგს „ფილტრებისას“, როგორებიცაა: დროის ლიმიტები, სამართალწარმოების საფასური, კანონიერი წარმომადგენლის ყოლის ვალდებულება და, რალა თქმა უნდა, სამართლებრივი საშუალებების ამონურვის ვალდებულება.⁴⁹ ორგანიზაციული ღონისძიებები შეიძლება გულისხმობდეს მცირე პალატების ჩამოყალიბებას, მოსამართლეთათვის საქმის მასალების მომზადების მიზნით სამართლებრივი თანაშემწეების დანიშვნას და ეფექტურ IT სამუშაო სისტემას.

ზოგიერთი მტკიცებით, საკონსტიტუციო სასამართლოებს, ამერიკის შეერთებული შტატების უმაღლესი სასამართლოს მსგავსად, უნდა ჰქონდეთ საქმეთა შერჩევის უფლება. ასეთი დისკუსია მიმდინარეობს სლოვენიაში, სადაც საკონსტიტუციო სასამართლო ასევე პირისპირ ეჯახება საქმეთა დიდ რაოდენობას. პირადად მე სიფრთხილით ვეკიდები ასეთი ნაბიჯების გადადგმას, რადგან ინდივიდთა ძირითადი უფლებების ეფექტური დაცვა ომის შემდგომი ევროპის მთავარი მიღწევაა ორივე – როგორც ეროვნული, ისე ევროპის – მასშტაბით. ყოველთვის იარსებებს გადაწყვეტილებები, რომელთაც სამართლის განვითარებისთვის არანაირი მნიშვნელობა ექნება და შეიძლება უმნიშვნელო შემთხვევებად ჩანდნენ. თუმცა ამ საქმეებთან დაკავშირებულ პირთა კონსტიტუციური უფლებების დაკმაყოფილება შეიძლება სერიოზულად შეფერხდეს და სამართლის მისაღწევად ინდივიდუალური სარჩელი მათი ბოლო იმედი იყოს. სანამ ყველა შესაძლო „ფილტრისა“ და ორგანიზაციული ღონისძიების ჩამოყალიბება და შემოწმება არ მოხდება, მე თავს შევიკავებდი, ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში, ადამიანის ძირითადი უფლებების ეფექტური დაცვის დაპირებისაგან.

⁴⁶ <<http://www.bundesverfassungsgericht.de/organisation/gb2009/A-II-1.html>> ნანახია; [04.2011].

⁴⁷ <<http://www.bundesverfassungsgericht.de/organisation/gb2009/A-IV-2.html>> ნანახია; [04.2011].

⁴⁸ <<http://www.tribunalconstitucional.es/es/tribunal/estadisticas/Paginas/Estadisticas2009.aspx>> ნანახია [04.2011].

⁴⁹ გერმანიის ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლო განმცხადებლებს აცნობებს აშკარად დაუსაბუთებელი ან სავარაუდოდ წარუმატებელი საჩივრის თაობაზე. მიუხედავად ამისა, მათ შეუძლიათ, მოითხოვონ სასამართლოს მიერ საჩივრის განხილვა. იხ., Merkblatt Über die erfassungsbeschwerde zum Bundesverfassungsgericht, at: <http://www.bundesverfassungsgericht.de/organisation/vb_merkblatt.html> ნანახია; [10.2010].

3.6. კონსტიტუციური სარჩელი და ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო

საკონსტიტუციო სასამართლოსა და ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოს შორის ურთიერთობა განსაკუთრებით საინტერესოა, როცა ინდივიდებს საკონსტიტუციო სასამართლოსადმი პირდაპირი მიმართვის უფლება აქვთ. მთავარი კითხვა, რომელსაც პასუხი უნდა გაეცეს, ესაა – უნდა ამოწიროს თუ არა ინდივიდმა გასაჩივრების ყველა შიდაეროვნული საშუალება, რათა მიეცეს სტრასბურგის სასამართლოსადმი მიმართვის უფლება. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის 35-ე მუხლის შესაბამისად, „სასამართლომ შეიძლება მხოლოდ მაშინ განიხილოს საქმე, თუ შიდასამართლებრივი საშუალებები ამოწურულია“. საკითხი – საკონსტიტუციო სასამართლოში წარდგენილი სარჩელი არის თუ არა ასეთი საშუალება, თავის მხრივ, დამოკიდებულია იმაზე, არის თუ არა „ეფექტური საშუალება“ კონვენციის მე-13 მუხლის მნიშვნელობით; საკითხი იმის თაობაზე, არის თუ არა ინდივიდულური სარჩელი ამგვარი ეფექტური საშუალება და უნდა იქნეს თუ არა ამოწურული, რთულია, და არა მხოლოდ განსხვავებულია სხვადასხვა ქვეყანაში, არამედ, ასევე, დამოკიდებულია სავარაუდო დარღვევის არსებობასა და საკონსტიტუციო სასამართლოს შესაძლებლობაზე, უზრუნველყოს სათანადო ანაზღაურება. საკონსტიტუციო მართლმსაჯულებისადმი ინდივიდულური მიმართვის თაობაზე ვენეციის კომისიის წინასწარ ანგარიშში განხილულია მოსაზრება, რომ, უბრალოდ, არაკონსტიტუციურად გამოცხადება სტრასბურგის სასამართლოსთვის საკმარისი არაა.⁵⁰ სახელმწიფოს პოზიტიური ვალდებულების შეუსრულებლობის შემთხვევაში, საკონსტიტუციო სასამართლომ უნდა განახორციელოს წესრიგის ეფექტურად დასამყარებლად საჭირო ღონისძიებები. სასამართლო ხელმისაწვდომი უნდა იყოს ნებისმიერი ინდივიდისთვის: საკონსტიტუციო სასამართლოს პროცედურის დასაშვებობის ხარჯები მას, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს თვალთახედვით, „არაეფექტურს“ ხდის. საკონსტიტუციო სასამართლოს უნდა შეეძლოს, განახორციელოს შუალედური ღონისძიებები გარდაუვალი ზიანის თავიდან ასაცილებლად.⁵¹

კიდევ უფრო რთულადაა საქმე გაჭიანურებული საქმისწარმოების შემთხვევაში. აქ საკონსტიტუციო სასამართლომ კიდევ უნდა უზრუნველყოს პროცესის დაჩქარებისათვის საჭირო ღონისძიებები (მაგალითად, შეძლოს საერთო სასამართლოებისათვის დავალების მიცემა, დააჩქარონ სასამართლო პროცესი) და, ამავე დროს, კომპენსაციის გაცემა, რომლის ოდენობაც არ უნდა იყოს მნიშვნელოვნად დაბალი, ვიდრე ესაა მსგავსი შემთხვევების არსებობისას ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში.⁵²

შეგვიძლია დავასკვნათ, კონსტიტუციური სარჩელების იმ ეფექტურ საშუალებად მიჩნევისათვის, რომელიც უნდა ამოწიროს, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მოთხოვნები საკმაოდ მაღალია, მაგრამ განსხვავებული, საკითხში მოცემული უფლებიდან გამომდინარე.

ახლა შევეხებით არაკონსტიტუციურობის თაობაზე საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების ეფექტს.

⁵⁰ *Ihan v. Turkey* (App no 22277/93) (2000) Reports of Judgments and Decisions 2000-VII, para. 58.

⁵¹ *Čonka v. Belgium* (App no 51564/99) (2002) Reports of Judgments and Decisions 2002-I, para. 79.

⁵² იხ. ვენეციის კომისიის დასკვნა ეროვნული საშუალებების ეფექტურობის შესახებ სამართალწარმოების გაჭიანურებულ ვადებთან მიმართებით, რომელიც კომისიის მიერ მიღებულია 69-ე პლენარულ სესიაზე, (Venice, 15-16 December 2006, CDL-AD(2006)036rev).

4. არაკონსტიტუციურობის თაობაზე მიღებული გადაწყვეტილებების ეფექტი

ზოგადად, საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები საბოლოო და სავალდებულოა. მათი გასაჩივრების შესაძლებლობა არ არსებობს. წარსულში პოლონეთისა და რუმინეთის საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებებისთვის შეიძლებოდა, გადაეხედა პარლამენტს,⁵³ მაგრამ ამ ქვეყნების კონსტიტუციები შეიცვალა – პარლამენტს ეს უფლებამოსილება ჩამოსცილდა.⁵⁴ ჩვეულებრივ, საკონსტიტუციო სასამართლო იღებს გადაწყვეტილებას კონსტიტუციურად ან არაკონსტიტუციურად ცნობის შესახებ. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში სასამართლო განხილვის შედეგად ძალადაკარგულად ან ბათილად ცნობს აქტს.

თუ აქტი, რომელიც არაკონსტიტუციურად იქნა ცნობილი და გაუქმდა, იყო სამართლებრივი დებულება, ან წინა კანონმდებლობა (იმ დებულების ძალაში შესვლამდე, რომელიც მოგვიანებით გაუქმდა) კვლავ ამოქმედდება, ან დებულება, უბრალოდ, ქრება, შესაძლოა, შეიქმნას სამართლებრივი სიცარიელე, რომელიც პარლამენტის მიერ უნდა შეივსოს. ჩვეულებრივ შემთხვევაში, საკონსტიტუციო სასამართლოს შეუძლია არა კანონის შექმნა, არამედ მხოლოდ მისი გაუქმება (კელზენის „ნეგატიური“ კანონმდებელი), მაშინაც კი, თუ იგი უზრუნველყოფს კონსტიტუციის შესაბამის ინტერპრეტაციას და ამ ქმედებით პოზიტიური კანონმდებლის ფუნქციას უახლოვდება.

გადაწყვეტილების გაუქმებით შექმნილი სიტუაცია შეიძლება თავად გახდეს არაკონსტიტუციური ან საზოგადოებაში არსებული მდგომარეობის შეუსაბამო (მაგალითად, საოჯახო სამართლის იმ დებულების გაუქმებამ, რომელიც სქესთა შორის თანასწორობას უზრუნველყოფს, შესაძლებელია, გამოიწვიოს ძველი და უფრო არაკონსტიტუციური დებულების აღდგენა). აქედან გამომდინარე, საკონსტიტუციო სასამართლოების ნაწილმა შესაძლებელია, გადაავადოს მიღებული გადაწყვეტილების ძალაში შესვლა, იმ მიზნით, რომ კანონმდებელს მისცეს დრო კონსტიტუციასთან შესაბამისი ახალი კანონის მიღებისთვის (მაგალითად: ალბანეთი, სომხეთი, ავსტრია, თურქეთი და ახლა უკვე საფრანგეთიც „კონსტიტუციურობის თაობაზე განჩინების პრიორიტეტულობის“ შესახებ პროცედურის შემოღების შემდეგ).

მაშინ, როცა გადაწყვეტილების სარეზოლუციო ნაწილი მხარეებს ავალდებულებს, ეს არც ისე ნათელია ე.წ. *obiter dictum*-თან მიმართებით, რომელშიც წარმოდგენილია სასამართლოს მსჯელობისას გამოყენებული არგუმენტები.

ხშირად საკონსტიტუციო სასამართლოები იმ დასკვნამდე მიდიან, რომ კანონი არაკონსტიტუციურია, თუ ის განიმარტება კონკრეტული მნიშვნელობით. შესაბამისად, საკონსტიტუციო სასამართლო არ გააუქმებს, მაგრამ იმ პირობით დატოვებს კანონს ძალაში, რომ იგი გამოყენებული იქნება იმავე მნიშვნელობით, რომელიც სასამართლომ კონსტიტუციურად მიიჩნია. ეს მეთოდი იცავს კანონს და კანონმდებლის საქმიანობაში საკონსტიტუციო სასამართლოს ნაკლებად ჩარევას განაპირობებს. თუმცა, თუ ამ გადაწყვეტილების შემდგომ აღმასრულებელი ხელისუფლება ან საერთო სასამართლოები გამოიყენებენ კანონს არა იმავე საკონსტიტუციო განმარტებით, არამედ მისი არაკონსტიტუციური მნიშვნელობით, საკონსტიტუციო სასამართლო გადაწყვეტილებით ამაში ხელს შეუშლით.

⁵³ Elster J., The Role of Institutional Interest in East European Constitution-Making – Explaining legislative dominance, East European Constitutional Review, 5 (6) (1996), p. 63 <<http://www.reocities.com/hmelberg/elster/AR96ELD.HTM>> ნანახია: [04.11].

⁵⁴ საინტერესოა, რომ მსგავსი სისტემა დღემდე მოქმედებს მონღოლეთში, მაგრამ საკონსტიტუციო სასამართლოს შეუძლია, ხელახლა მიიღოს საბოლოო და სავალდებულო გადაწყვეტილება, მას შემდეგ, რაც პარლამენტი უარყოფს მას.

იტალიის საკონსტიტუციო სასამართლომ შეიმუშავა ცოცხალი სამართლის კონცეფცია (*diritto vivente*), რომლის მეშვეობითაც საკონსტიტუციო სასამართლო კანონს საერთო სასამართლოების მსგავსად განმარტავს⁵⁵ და შეუძლია, გააუქმოს იგი, თუ განმარტება არაკონსტიტუციურია, თუნდაც არსებობდეს მისი ერთი კონსტიტუციური მნიშვნელობით ინტერპრეტაციის შესაძლებლობა. მაშინ, როდესაც ეს აღიქმება საკასაციო (უმაღლეს) სასამართლოსგან განსხვავებად, იგი ასევე საკონსტიტუციო სასამართლოსეული ინტერპრეტაციის აღსრულების ძლიერი საშუალებაა. თუ საერთო სასამართლოების ინტერპრეტაცია არაკონსტიტუციურია, უქმდება მთლიანად კანონი, მაშინაც კი, თუ მისი კონსტიტუციასთან შესაბამისი განმარტება შესაძლებელი იყო. პარლამენტი ვალდებულია, მიიღოს ახალი კანონი, რომელიც, იმედია, არ მისცემს საერთო სასამართლოებს მისი არაკონსტიტუციური მნიშვნელობით ინტერპრეტაციის შესაძლებლობას.⁵⁶

საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ კანონის გაუქმებით გამოწვეული დროებითი ეფექტი რთული საკითხია. ზოგიერთ სასამართლოს შეუძლია, ბათილად (ძალადაკარგულად) ცნოს კანონი მხოლოდ გადაწყვეტილების მიღების დღიდან *ex nunc* (მაგალითად, ავსტრია). ამ მიდგომის უპირატესობა ისაა, რომ ძველი ინდივიდუალური აქტები, რომლებიც ეფუძნებიან არაკონსტიტუციურად ცნობილ კანონს, ძალაში რჩებიან და სამართლებრივი სინამდვილე შენარჩუნებულია; მეორე მხრივ, ასეთ სისტემაში მიღებულია, რომ ეს აქტები არაკონსტიტუციურ დებულებებზე დაფუძნებულად რჩება, თუნდაც ისინი თავად იყვნენ კონსტიტუციური, რადგან კონსტიტუციამ მათი მოქმედების ვადის გაგრძელება უზრუნველყო.

სხვა კონსტიტუციები ითვალისწინებენ კანონის გაუქმების შესაძლებლობას მათი ძალაში შესვლის მომენტიდან (*ex tunc*). ეს კონცეფცია დოქტრინულად უფრო თანმიმდევრულია, რადგან საკონსტიტუციო სასამართლო მხოლოდ „აღმოაჩენს“ კანონის არაკონსტიტუციურობას, რომელიც კანონისთვის თანდაყოლილია. ამ შემთხვევაში სასამართლო უფრო დეკლარაციულობას ახორციელებს, ვიდრე მის დამფუძნებლურ ფუნქციას, მიუხედავად იმისა, რომ პრაქტიკაში ეს ორი მიდგომა მსგავს შედეგებამდე მიდის, ვინაიდან *ex nunc* კანონის გაუქმების ეფექტი შეზღუდულია მიმდინარე საქმეებით, რომლებზეც ჯერ კიდევ არაა *res judicata*.⁵⁷

5. დასკვნა

საკონსტიტუციო მართლმსაჯულება ევროპაში კომპლექსური საკითხია. სასამართლოების ნაწილი მსგავსებას ამჟღავნებს ერთმანეთთან, თუმცა განსხვავდება სხვებისგან. აქედან გამომდინარე, რთულია კონკრეტული „მოდელების“ იდენტიფიცირება, თუმცა შეგვიძლია რამდენიმე ელემენტის გამოყოფა:

1. საკონსტიტუციო სასამართლოები სწრაფად გავრცელდა ევროპაში, განსაკუთრებით ბერლინის კედლის დაცემის შემდეგ. პრაქტიკულად, ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ყველა სახელმწიფოში დაფუძნდა სპეციალიზებული საკონსტიტუციო სასამართლო;

2. საკონსტიტუციო სასამართლოს დაბალანსებული შემადგენლობა უზრუნველყოფს პარლამენტის მიერ მიღებული კანონების გაუქმებისათვის საჭირო ლეგიტიმაციას;

⁵⁵ Pinelli C., The protection of Human Rights by the Constitutional Court of Italy, Report for the Workshop on the Constitutional Court as a Protector of Individual Rights and Freedoms, Baku, 17-18 April 2000', CDL-JU(2000)023.

⁵⁶ იხ. ასევე Alen and others, op. cit., Part II, para. 27.

⁵⁷ მაგალითად გერმანია: იხილეთ ფედერალური საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ კანონის 79.2-ე მუხლი. თუმცა სისხლის სამართლის საქმეები შეიძლება ხელახლა იქნეს განხილული, თუნდაც უკვე გამოტანილი იყოს საბოლოო და სავალდებულო განაჩენი (მუხლი 79.1).

3. სრული ინდივიდუალური სარჩელი ყველაზე ეფექტური საშუალებაა ადამიანის ძირითადი უფლებების დაცვის თვალსაზრისით და ამ ეფექტური წვდომის საშუალების მქონე ქვეყნები შედარებით ნაკლებად ექცევიან ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს კრიტიკის ქვეშ;

4. ინდივიდუალურ სარჩელთა დიდი რაოდენობა საკონსტიტუციო სასამართლოსათვის სერიოზული ტვირთია და განაპირობებს გაცხრილვის ეფექტური საშუალებების დამკვიდრების საჭიროებას;

5. ეროვნულ დონეზე ადამიანის უფლებების ეფექტური დაცვა არა მხოლოდ ხელს უწყობს დარღვევების ადრეულ ეტაპზე გამოსწორებას და ინდივიდებთან დაახლოებას, არამედ ის ამცირებს წარდგენილ საქმეთა რაოდენობას ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში.

ნება მომეცით, პოლიტიკოსებისათვის რჩევით დავასრულო საკონსტიტუციო კონტროლზე საუბარი. ვენეციის კომისიის ერთ-ერთ პლენარულ სესიაზე მე დამაინტერესა იაპონელი მონაწილის მოსმენამ, რომელიც გაცხადებული იყო, თუ როგორი „პოლიტიკურია“ საკონსტიტუციო საკითხები ევროპასა და, განსაკუთრებით, ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპაში მაშინ, როცა იაპონიაში საკონსტიტუციო სამართალი უფრო აკადემიური თემაა. ევროპის ბევრ ქვეყანაში კონსტიტუცია ყოველდღიურ დისკურსში, მართლაც, მაღალი აქტუალობით გამოირჩევა. ბოლო საკონსტიტუციო ცვლილებები თურქეთსა და უკრაინაში ძალზე საკამათო დებულებებს შეიცავდნენ. ეს, სულ მცირე, იმას ნიშნავს, რომ კონსტიტუციებს სერიოზულად მიიჩნევენ და, ალბათ, ამით ის ასრულებს საკუთარ „ნორმატიულ“ ფუნქციას.

სამწუხაროდ, ამ პოლიტიკური მნიშვნელობის გამო ხშირად ვხდებით საკონსტიტუციო სასამართლოზე ზენოლის თვითმხილველები: წარსულში უკრაინის პარლამენტმა არ აირჩია მოსამართლეები კვორუმის შევსებისთვის საჭირო რაოდენობით. შედეგად, საკონსტიტუციო სასამართლო წელიწად-ნახევრის განმავლობაში ვერ იკრიბებოდა. ვენეციის კომისიამ და ევროპის საკონსტიტუციო სასამართლოების კონფერენციამ, ლიტვის თავმჯდომარეობით, შეიმუშავა საჯარო დეკლარაცია, რომელიც მოუწოდებდა პარლამენტს, ვაკანტურ ადგილებზე მოსამართლეები აერჩია.⁵⁸ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო ნამდვილად იდგა დაშლის საფრთხის წინაშე, და მეტიც, ყირგიზეთის საკონსტიტუციო სასამართლო საერთოდ გაუქმდა.

ჩვენ კიდევ გვაქვს საკონსტიტუციო სასამართლოზე პოლიტიკური გავლენის ბოლო მაგალითი. უნგრეთში სამთავრობო უმრავლესობამ, მათთვის არასასურველი გადაწყვეტილების მიღების გამო, კონსტიტუციაში ცვლილებების საშუალებით და იურისდიქციის შეზღუდვით დასაჯა საკონსტიტუციო სასამართლო. როგორც ჩანს, ასეთი შეზღუდვები ახალი კონსტიტუციის ნაწილიც კი იქნება, რომელსაც 2011 წლის აპრილში მიიღებენ.

*თარგმნა პაატა ჯავახიშვილმა,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
იურიდიული ფაკულტეტის სამართლის დოქტორი.*

⁵⁸ იხ. http://www.venice.coe.int/files/2005_12_17_ukr_declaration_appointment_cc_judges_E.asp, [04.2011].